

Geografisch Instituut - Vrije Universiteit Brussel

Hoogste percentages stemmen voor socialistische lijsten in de 19 Brusselse gemeenten, behaald bij de gemeenteraadsverkiezingen in de periode 1946-1994

De politiek-electorale aanwezigheid van de socialisten in de 19 Brusselse gemeenten sinds de Tweede Wereldoorlog

Ann Mares, wetenschappelijk medewerker van het Centrum voor de Interdisciplinaire Studie van Brussel, Vrije Universiteit Brussel

De slagkracht van de socialistische partij(en) in de Brusselse gemeenten was tijdens de periode van bijna 50 jaar naoorlog onderhevig aan algemene politieke tendensen, die de resultaten van de plaatselijke socialistische lijsten gunstig dan wel negatief beïnvloedden. Tijdens de periode 1946-1958 kon de partij haar aanwezigheid in alle Brusselse gemeenten versterken en in een aantal gemeenten slaagde zij erin een 'bolwerk' uit te bouwen. Twee fenomenen zorgden in 1970 voor ingrijpende wijzigingen in de bestaande machtsverhoudingen: ten eerste de intrede van het Front des Francophones (FDF) in de Brusselse gemeentepolitiek en ten tweede de opkomst van de Rode Leeuwen. De gevolgen van deze machtsverschuivingen deden zich niet in alle 19 gemeenten gelijktijdig en in dezelfde mate voelen. De socialistische formaties bleven in de verdere verkiezingen in beweging. Vanaf 1976 werden in de Brusselse gemeenten socialisten verkozen op tweetalige lijsten, op eentalige lijsten en via kartels.

Inleiding

De politieke vertegenwoordiging van de socialistische partij(en) in de 19 gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vormt het uitgangspunt van deze bijdrage⁽¹⁾. Aan de hand van de 9 lokale verkiezingsmomenten na de Tweede Wereldoorlog wordt getracht een synthese te maken van het 'Brussels socialisme' in Anderlecht, Brussel(-stad), Elsene, Etterbeek, Evere, Ganshoren, Jette, Koekelberg, Oudergem, Schaarbeek, Sint-Agatha-Berchem, Sint-

Gillis, Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Joosten-Node, Sint-Lambrechts-Woluwe, Sint-Pieters-Woluwe, Ukkel, Vorst en Watermaal-Bosvoorde. Het beeld dat daarbij tot stand komt is niet voor al deze gemeenten gelijk. Bepaalde Brusselse gemeenten kenmerkten zich door een zeer sterke socialistische achterban, terwijl in andere het socialistische gedachtegoed nauwelijks lijkt aan te slaan. De stand van het onderzoek laat voorlopig enkel toe deze politieke contrasten te signaleren, pas in een volgende

fase zal gezocht worden naar verklaringen voor de verschillen, gecorreleerd met onder meer algemene gegevens over het profiel van de gemeenten. De demografische en sociaal-economische verschillen tussen de 19 Brusselse gemeenten liggen daarbij voor de hand. Brussel-19 telt enkele van de meest bevolkte gemeenten van het land, enerzijds Brussel-stad zelf (133.845 inwoners in 1997) en Schaarbeek (104.042) en anderzijds relatief kleine gemeenten zoals Koekelberg (15.791 inwoners in 1997⁽²⁾) of Sint-Agatha-Berchem (18.508), die qua bevolkingsaantal te vergelijken zijn met een gemiddelde dorpsgemeenschap. Bepaalde gemeenten hebben een zeer residentieel karakter, terwijl op andere plaatsen de industriële inplanting bepalend was voor de sociaal-demografische samenstelling van de bevolking aldaar. Sociaal-economische tegeinstellingen zijn er zeer voelbaar: het gemiddeld belastbaar inkomen per aangifte in Sint-Pieters-Woluwe (1.161.800 BEF) was in 1995 ei zo na het dubbele van dat van de gemiddelde Sint-Joostenaar (652.800 BEF)⁽³⁾. Ondanks de onderlinge verschillen waren alle gemeenten onderhevig aan dezelfde politieke golfbewegingen.

Het verhaal over politiek links in Brussel werd in de besproken periode gedetermineerd door een belangrijk communautair hoofdstuk. De sociaal-economische breuklijn bood er vanaf de tweede helft van de jaren '60 minder en minder cohesie om weerstand te kunnen bieden aan de communautaire splijtzwam. De spanningen tussen de gemeenschappen, onder meer naar aanleiding van ingrepen in de taalwetgeving begin jaren '60, hadden een bijzonder grote impact op de machtsverhoudingen tussen de partijen. Tussen 1968 en 1978 verwerden

alle grote politieke families in België taalgesplitste partijen. De socialistische partij hakte in 1978 als laatste de 'navelstreng' door, maar de Rode Leeuwen waren 10 jaar eerder de eersten die met taalgesplitste lijsten opkwamen in het kiesarrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde.

Tijdens de vooropgestelde periode onderging het onderzoeksterrein zelf verscheidene institutionele metamorfoses. De 19 gemeenten die sinds 1989 samen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vormen, waren immers niet gedurende heel de hier onderzochte periode een eenheid qua administratie en taalstatuut. Tot 1954 bestond de Brusselse agglomeratie slechts uit 16 gemeenten. Evere, Sint-Agatha-Berchem en Ganshoren werden pas dan, na de publicatie van de talentelling van 1947 bij de Brusselse agglomeratie gevoegd. Alle Brusselse gemeenten, met uitzondering van Evere, telde volgens de telling meer dan 50% Franstaligen en bekwamen daardoor weliswaar een extern tweetalig statuut, maar voor de interne diensttaal werd hoofdzakelijk voor het Frans gekozen⁽⁴⁾. Gedurende de volgende decennia werd er nog druk gesleuteld aan bestaande instellingen en nieuwe structuren werden gecreëerd. Het taalcompromis van Hertoginnedal (1963) maakte van de 19 Brusselse gemeenten vooreerst een tweetalig arrondissement. Enkele jaren later, bij de grondwetswijziging van 1970, werd voor Brussel geen oplossing voorzien, zoals dat voor Vlaanderen en Wallonië wel het geval was - het niet-regelen van de Brusselse problematiek vormde precies de sleutel voor het uiteindelijke compromis. In plaats van een volwaardig gewest, werd Brussel omgevormd tot een tweetalige agglomeratie, bestaande uit de 19 gemeenten, met een eigen rechtstreeks verkozen orgaan, de ag-

glomeratieraad. Het was de wet-Perin-Vandekerckhove van 1974 die er uiteindelijk voor zorgde dat er, naast de gewestraden voor Vlaanderen en Wallonië, ook een Brusselse gewestraad kwam. Deze werd samengesteld uit de Brusselse senatoren en een deel van de leden van de agglomeratieraad. Doorheen de laatste etappes van de staats-hervorming (die van 1988-1989 en met het Sint-Michielsakkoord van 1993) werd tenslotte ook voor Brussel een volwaardige institutionele oplossing uitgewerkt: de 19 gemeenten maken nu deel uit van een Brussels Hoofdstedelijk Gewest met een eigen parlement en een eigen regering, bevoegd voor gewestmateries. De cultuur- en persoonsgebonden materies worden in Brussel door de zogenaamde gemeenschapscommissies behandeld. De samenstelling van de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC), van de Commission Communautaire Française (COCOF) en van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (GGC) is afhankelijk van de gewestelijke verkiezingen. Deze vonden een eerste maal plaats in 1989 en in 1995 en 1999 werden opnieuw verkiezingen voor de Brusselse Hoofdstedelijke Raad georganiseerd. PS en SP maakten deel uit van de drie Brusselse gewestregeringen sinds de installatie van dit representatieve orgaan. Dit onderzoek naar de socialistische vertegenwoordiging in de gemeentepolitiek kan moeilijk buiten de hiervoor geschetste context.

Twee benaderingen komen hier verder aan bod: deel 1 bevat een beschrijving van de positie van de Brusselse socialisten in de opeenvolgende verkiezingen en in deel 2 vormen de gemeenten het uitgangspunt van de bespreking.

De socialisten en de Brusselse gemeenteraadsverkiezingen

De PSB-BSP in de gemeenteraadsverkiezingen van 1946 tot en met 1964

De aanwezigheid van socialistische vertegenwoordigers in de Brusselse gemeenten situeert zich vrij vroeg in vergelijking met de gemeenten in Vlaanderen. Net als in vele grote Waalse gemeenten opende de uitbreiding van het gemeentelijk stemrecht in 1895 de toegang tot de gemeentebesturen en -colleges. Vóór de Eerste Wereldoorlog doken socialisten in de Brusselse gemeenteraden op, alleen of in alliantie met de liberalen. Zo waren er rond de eeuwwisseling verkozenen in Anderlecht, Brussel, Elsene, Laken, Schaarbeek, Sint-Gillis, Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Joost-ten-Node, Ukkel, Vorst en Watermaal-Bosvoorde. De kartelformule van socialisten en liberalen werd in Brussel veel toegepast en bleef ook tijdens het interbellum de geprefereerde coalitievorm⁽⁵⁾. De invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht veroorzaakte in Brussel, in tegenstelling tot Vlaanderen⁽⁶⁾, geen aardverschuiving bij de eerste naoorlogse verkiezingen van 1921. In een aantal gemeenten kwamen socialistische kandidaten vanaf dan voor de eerste keer in de raad: dat was zo in Evere, Jette en Sint-Lambrechts-Woluwe; in andere gemeenten werd de socialistische aanwezigheid in de lokale besturen geconsolideerd.

Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog behaalde de Belgische Werkliedenpartij zo'n 20% van de Brusselse gemeenteraadszetels en was ze de belangrijkste politieke formatie in Sint-Jans-Molenbeek en Anderlecht. In deze laatste gemeente slaagde de socialistische partij er tijdens de ge-

meenteraadsverkiezingen van 1938 in de absolute meerderheid te behalen. De socialistische partij werd ook op gemeentelijk vlak meer en meer geschikt tot regeren bevonden. Na de laatste verkiezingen van het interbellum zetelden socialistische verkozenen in de colleges van burgemeester en schepenen van Anderlecht, Etterbeek, Jette, Oudergem, Schaarbeek, Sint-Gillis, Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Joost-ten-Node, Sint-Lambrechts-Woluwe en Vorst. Na de bevrijding konden de socialisten profiteren van een relatief gunstig politiek klimaat⁽⁷⁾. Zij werden na de gemeenteraadsverkiezingen van 24 november 1946 met 126 verkozenen op een totaal van 417 (30% van de zetels) de tweede politieke kracht in de Brusselse gemeenten, na de PSC-CVP. Deze laatste partij nam direct na de oorlog de fakkel over van de liberalen, die al sinds de 19^e eeuw de voornaamste Brusselse gemeenten bestuurden. De socialistische partij bepaalde na de verkiezingen van 1946 in 13 Brusselse colleges mee het beleid. Terwijl voorheen de liberale partij de beste uitgangspositie in de coalitieonderhandelingen had, kwam het initiatiefrecht na 1946 meer in socialistische handen. Dit uitte zich onder meer in de invulling van de burgemeestersposten. Socialistische burgemeesters stonden aan het hoofd van 7 van de nieuwe colleges, in Anderlecht, Evere, Sint-Agatha-Berchem, Sint-Gillis, Sint-Jans-Molenbeek, Vorst en Watermaal-Bosvoorde. Deze vooruitgang was opmerkelijk, omdat tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 1946 ook de Parti Communiste Belge-Kommunistische Partij van België (PCB-KPB) een groot succes behaalde. Daar waar socialistische lijsten sterk scoorden, behaalden ook de communisten goede uitslagen. Voor deze communistische stemmen werd door de

Parti Socialiste Belge-Belgische Socialistische partij (PSB-BSP) dus geen hoge tol betaald. Het succes van de gemeenteraadsverkiezingen van 1946 zou door de communistische partij overigens nooit meer geëvenaard worden⁽⁸⁾. In totaal werden toen door de Brusselse PCB-KPB 30 zetels bekomen. In Anderlecht en Evere namen communisten deel aan de colleges. In deze laatste gemeente maakte in 1946 een tripartiete van socialisten, liberalen en communisten een einde aan de decennialange katholieke suprematie⁽⁹⁾. In Anderlecht behaalden de socialisten net geen absolute meerderheid aan zetels. Het college werd daarom verruimd met een PCB-KPB-schepen.

Betekenden de verkiezingen van 1946 een verdere bevestiging van het Brusselse socialisme, dan kunnen die van 12 oktober 1952 een ware triomf worden genoemd. Deze lokale verkiezingen en later ook de parlementsverkiezingen van 11 april 1954, resulteerden in het hele land in een forse vooruitgang van de socialistische partij⁽¹⁰⁾. Zij werd in 1952 de sterkste partij in het Brusselse met in totaal 180 van de 437 te verdelen gemeenteraadszetels. Qua stemmen werd in twee gemeenten de 50% overstegen, maar door de werking van het zetelverdelingssysteem Imperiali, dat de grote lijsten bevoordeligde, was het aantal gemeenten waar de socialisten qua zetelaantal majoritair werden, veel groter. De PSB-BSP behaalde in 7 Brusselse gemeenten de absolute meerderheid aan zetels. In de gemeenten Anderlecht, Evere, Sint-Gillis, Sint-Jans-Molenbeek, Vorst en Watermaal-Bosvoorde, was na de verkiezingen van 1946 al een socialistische burgemeester geïnstalleerd. Enkel in Ganshoren werd een socialistische meerderheid behaald zonder dat

die gemeente gedurende de voorbije 6 jaar reeds bestuurd werd door een rode burgemeester. Nieuwe burgemeestersposten werden in 1952 veroverd in Jette, Sint-Joost-ten-Node en Ukkel. In Sint-Agatha-Berchem ging de burgemeesterspost van 1946 over in liberale handen. In totaal droeg de socialistische partij dus in 10 gemeenten de burgemeesterssjerp en was ze aanwezig in 14 van de 19 Brusselse colleges. De socialistische vertegenwoordiging kende met de verkiezingen van 1952 het absolute hoogtepunt van haar macht in de Brusselse gemeenten.

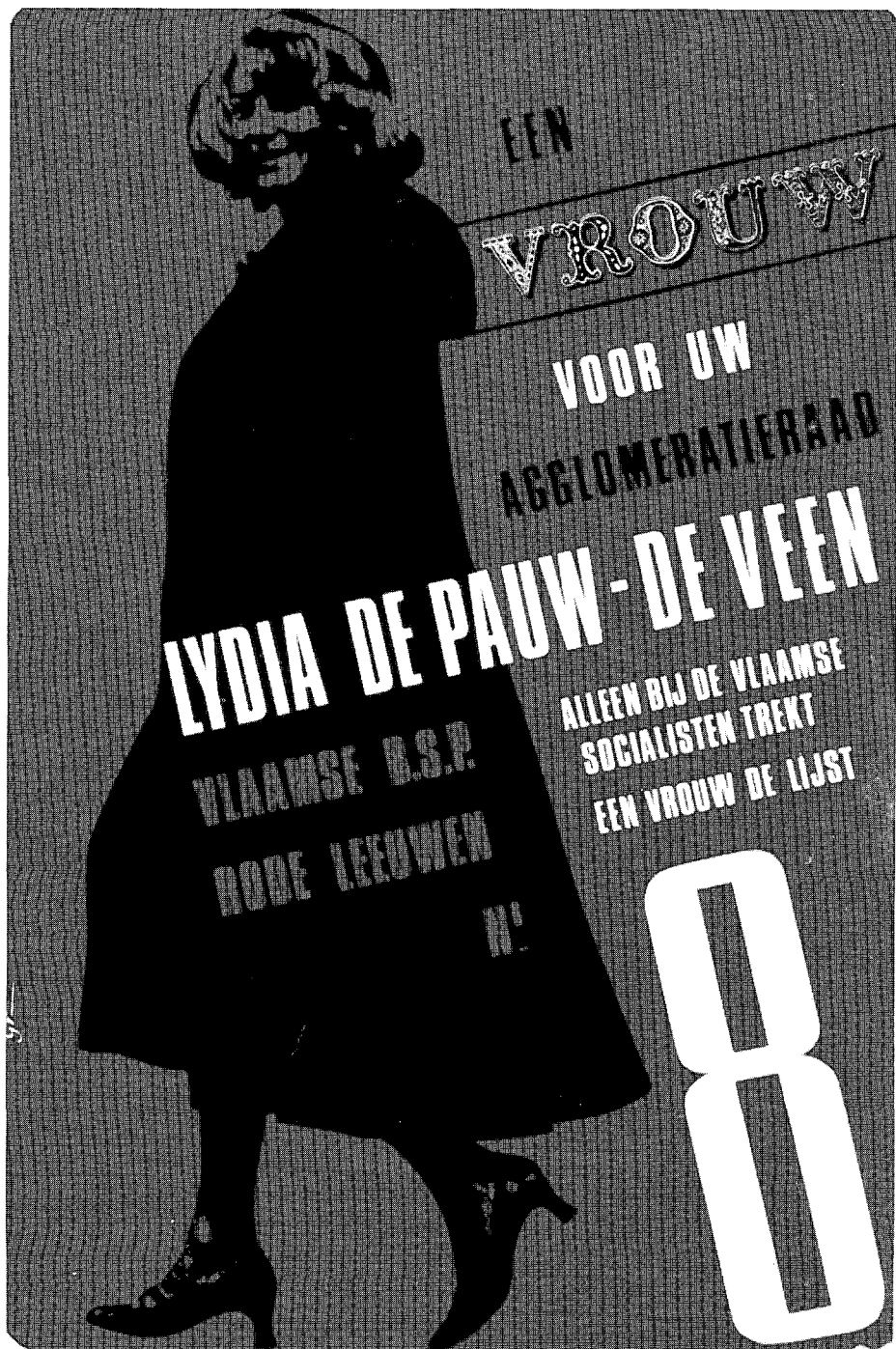
Na de verkiezingen van 12 oktober 1958 konden de socialistische lijsten nog steeds bogen op het grootste aantal stemmen in de 19 gemeenten samen. Er was zelfs stemmenwinst ten opzichte van 1952 en in 6 gemeenten kon de socialistische lijst nu meer dan 50% van de kiezers bekoren. De deelname aan de colleges nam echter af en ook het aantal homogene socialistische colleges daalde. Opmerkelijk is dat de PSB-BSP van Vorst en van Sint-Joost een absolute meerderheid bekwamen, maar toch de voorkeur gaven aan de vorming van een coalitie. In Watermaal-Bosvoorde bleef de electorale aanhang sterk, maar werden door liberalen en christen-democraten de (tegen)krachten gebundeld in een gezamenlijke coalitie. De socialistische partij bleef er in de latere geschiedenis niettemin pertinent aanwezig, terwijl ze in Ganshoren vanaf dan slechts een bijrol in de gemeenteraad toebedeeld kreeg.

Na de verkiezingen van 1952 en 1958 waren de socialisten de belangrijkste politieke familie in de 19 Brusselse gemeenten met 38% van de stemmen in 1952 en 39% 6 jaar later. Deze eerste plaats moesten ze na de gemeenteraadsverkiezingen van 11 oktober

1964 weer afstaan aan de liberalen. Het Brusselse kiezerskorps had de rooms-rode regeringspartijen doen bloeden voor hun communautaire beleid. De radicale opstelling tegenover de taalwetgeving, in combinatie met de verruimingsoperatie naar de gelovige kiezers toe, leverde de Parti de la Liberté et du Progrès-Partij voor Vrijheid en Vooruitgang (PLP-PVV) in 1964 voor de 19 Brusselse gemeenten samen 35% van de zetels op. De PSB-BSP, van de eerste plaats verdrongen, volgde met ongeveer één derde van de mandaten, terwijl de PSC-CVP als derde partij toch nog 25% van de verkozenen voor haar rekening nam. In kiescijfers uitgedrukt zijn de verliezen sprekender. De Brusselse PSB-BSP verloor 51.140 stemmen in de 19 gemeenten in vergelijking met de verkiezingen van 1958. Het verlies werd vooral geboekt in de gemeenten Brussel, Elsene, Vorst en Watermaal-Bosvoorde, waar de partij telkens 3 zetels moest prijsgeven. De PSB-BSP verdween vanaf dan ook uit de colleges van Vorst, Elsene en Ukkel.

In de rode bastions daarentegen kon de PSB-BSP haar meerderheidspositie behouden; dat was met name zo in Anderlecht, Evere, Sint-Gillis, Sint-Jans-Molenbeek en Sint-Joost-ten-Node. In Anderlecht boekte de socialistische lijst zelfs één zetel winst en in Evere, Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Joost-ten-Node en Sint-Pieters-Woluwe werd een status quo behaald.

Vóór de gemeenteraadsverkiezingen van 1964 was het communautaire probleem op het lokale vlak nagenoeg afwezig gebleven. De taalbreuklijn leidde tot dan enkel tot onderhuidse spanningen. De plaatselijke politiek werd in de meeste gemeenten gedomineerd door een lokale, meestal Frans-

Lydia De Pauw-Devee, 'Rode Leeuwin' en gemeenteraadslid van Brussel-stad van 1977 tot 1983

talige politieke elite, zoals dat overigens in vele gemeenten van het land het geval was. De traditionele partijen waren unitair en uiterlijk tweetalig, zij het hoofdzakelijk Frans, met naargelang de gemeente en de partij meer of minder Nederlandstalige verkozenen. Dat was ook zo binnen de Brusselse BSP-PSB-federatie. In deze periode leverde ze al enkele lang heersende burgemeesters, onder meer Joseph Bracops (Anderlecht), Frans Guillaume (Evere), Guy Cudell (Sint-Joost-ten-Node) en Edmond Machtens (Sint-Jans-Molenbeek).

Het taalcompromis van Hertoginnedal zorgde voor een verdere polarisering van de gemeenschappen. Naar aanleiding van de gemeenteraadsverkiezingen van 1964 kwamen een aantal partijen op die de taalkwestie als voornaamste bestaansreden hadden. Deze ééntalige lijsten kwamen langs beide taalzijden op. De Franstalige tegenreactie verscheen in 1964 nog in verspreide slagorde aan de kiesmeet. Onder de voorlopers van het FDF tellen we de lijsten 'Union Démocratique Francophone', 'Union Francophone' en 'Unité Francophone'. Het geringe succes van deze lijsten (5 verkozenen) versterkt de these dat de Brusselse liberalen, zich profilerend als radicale tegenstanders van de 'vrijheidsbeperkende' taalwetten, het francofone ongenoegen in de hoofdstad in het begin in belangrijke mate hebben kunnen absorberen. Langs Vlaamse zijde was van enige eenheid evenmin sprake. In de 7 gemeenten waar Vlaamse lijsten werden ingediend (Brussel, Evere, Vorst, Sint-Agatha-Berchem, Sint-Jans-Molenbeek en Oudergem) kwamen zij telkens onder een andere benaming op, al ging het veelal om Volksunie-afdelingen. Enkel de lijst Brusselse Belangen in Brussel behaalde een verkozene.

De francofone reactie tegen de taalwetten werd vooral gevoed vanuit een Franstalige middenklasse die vreesde voor een (taal-)rem op haar carrièremogelijkheden, terwijl aan de andere kant een groep zelfbewuste Nederlandstalige Brusselaars uit dezelfde middengroepen aan een inhaalbeweging begonnen was binnen de tot dan toe overwegend Franstalige politieke en economische milieus. Deze gewijzigde samenstelling van het electoraat maakte dat nieuwe partijen ontstonden en een erosieproces op gang kwam binnen de bestaande politieke partijen.

De oprichting van de Rode Leeuwen

De traditionele partijen waren in de verkiezingen van 1964 relatief goed gespaard gebleven van de gevolgen van de communautaire problematiek. Eén jaar later, bij de samenstelling van de lijsten voor de verkiezingen van 23 mei 1965, kwamen communautaire wrijvingen binnen de partijen aan de oppervlakte. Bij de BSP-poll van de Brusselse federatie belandden Vlaamse kandidaten als Fayat en Vermeylen op ongunstige plaatsen. En ook in de PSC-CVP kwamen Vlaamse kandidaten op niet-verkiezbare plaatsen. Behalve een bevestiging van het succes van de liberalen, leverden deze parlementsverkiezingen een toename van de stemmen voor regionalistische partijen, Volksunie en FDF op. De PSB-BSP-lijst leed zwaar verlies in het kiesarrondissement Brussel. Ze verloor 115.790⁽¹¹⁾ of meer dan 13% van de stemmen in vergelijking met de parlementsverkiezingen van 1961.

In de aanloop naar de parlementsverkiezingen van 31 maart 1968 namen de interne spanningen toe. Bij een aantal Nederlandstalige socialistische voormannen groeide

het ongenoegen over de ontoegeeflijke houding van de Franstaligen binnen de Brusselse Federatie en ook aan Franstalige kant was sprake van een verdere radicalisatie. De regering-Vanden Boeynants-De Clercq was net gevallen over de taalgeladen kwestie Leuven en de kreet "Walen buiten" was er hard aangekomen. Daarenboven hadden intussen een aantal gematigde Brusselse figuren als Paul-Henri Spaak en Joseph Bracops plaats geruimd voor meer radicale francofone socialisten, zoals Henri Simonet⁽¹²⁾.

Net als drie jaar eerder kwam de interne verdeeldheid aan het licht bij de lijstvorming. Binnen de tweetalige Brusselse PSB-BSP-federatie stuitte de vraag om voorbehouden plaatsen voor Vlamingen op de lijsten, op francofone onwil. De door de poll bepaalde volgorde bleek bijzonder nadelig voor de Vlaamse kandidaten. Daarop besloten enkele Vlaamse socialistische begin maart 1968, naast de officiële PSB-BSP-lijst, een eigen lijst in te dienen, de zogenaamde Rode Leeuwen⁽¹³⁾. De lijst bleef trouw aan het nationale PSB-BSP-programma en werd ook door het nationaal bureau van de PSB-BSP aanvaard. Hendrik Fayat, Frans Gelders en Piet Vermeylen (door de poll naar respectievelijk de elfde en negende plaats voor de Kamer en de derde plaats voor de Senaat verwezen) waren de initiatiefnemers voor deze Vlaamse socialistische lijst, die uiteindelijk 2 kamerzetels en 1 senator bekam. Dit resultaat was een politiek succes, rekening houdend met de organisatorische zwakte van deze jonge beweging en de tegenkanting vanwege de zuilorganisaties, die de Rode Leeuwen als een dissidentie brandmerkten.

De liberale oppositie en het FDF bouwden hun campagnes op het verzet tegen de taalwetgeving. Beide regeringspartijen kwa-

men daarbij zwaar onder vuur te liggen. Vooral de PSB-BSP-lijst leed fors stemmenverlies in 1968. De radicaal-francofone houding van de Brusselse socialistische partijen bood blijkbaar geen garantie voor electoraal succes. Winnaars van de verkiezingen waren de taalpartijen Volksunie, Rassemblement Wallon (RW) en vooral FDF. Deze laatste behaalde meer dan 15% van de stemmen in het Brusselse kiesarrondissement.

De gemeenteraadsverkiezingen van 11 oktober 1970: de traditionele stemmenverhoudingen verstoord

Tendensen die zich in 1968 in Brussel aftekenden voor de parlementsverkiezingen, deden zich twee jaar later voor op gemeentelijk vlak, waardoor een ommezwaai in de traditionele politieke verhoudingen werd veroorzaakt. De belangrijkste factoren voor de machtsverschuivingen waren de opkomst van het FDF en de Rode Leeuwen. Er heerste bij alle traditionele partijen angst voor de gevolgen van de eerste deelname van het FDF aan de gemeenteraadsverkiezingen in Brussel. De electorale opgang van deze formatie sinds de wetgevende verkiezingen van 1965 had de druk ook op de Brusselse socialistische federatie verhoogd om radicalere posities in te nemen. Deze radicalisering vond plaats op het moment dat op regeeringsniveau werk werd gemaakt van de derde grondwetwijziging die voor communautaire rust en vooral voor het neutraliseren van het probleem Brussel moest zorgen. Naarmate de verkiezingsdatum naderde, stegen de spanningen tussen de onderhandelingspartners. Over de kwestie Brussel zaten vertegenwoordigers van de Brusselse socialistische federatie op één lijn met (de standpunten van) het FDF, wat de

marginalisering van de Nederlandstaligen binnen de partij deed toenemen.

Hoewel het nationaal PSB-BSP-bureau op 8 december 1969 de Vlaamse federatie Brussel-Halle-Vilvoorde had erkend, werden afzonderlijke lijsten in de Brusselse gemeenten toch nog als scheurlijsten beschouwd. Het opgeven van de eenheid in de gemeentelijke afdeling was omwille van de directe persoonlijke banden niet evident. Daarenboven bevonden de Nederlandstalige socialistische partijen zich in Brussel in een minderheidspositie, wat de afhankelijkheid van de federatie deed toenemen.

De resultaten van de Brusselse PSB-BSP waren tijdens de laatste verkiezingen echter zo desastreus, dat het idee dat er weinig te verliezen was met een eigen lijst, onder Nederlandstalige socialistische partijen veld won. In een aantal gemeenten was al vroeg gestart met de oprichting van een plaatselijke Rode Leeuwen-kern, onder meer in Etterbeek en Watermaal-Bosvoorde⁽¹⁴⁾. Bovendien had een aantal socialistische burgemeesters zich zodanig partijdig voor de Franstalige zaak opgesteld, dat gezamenlijke lijsten in bepaalde gemeenten onmogelijk leken. Dit was zeker zo voor het Anderlecht van Henri Simonet, maar ook voor Sint-Jans-Molenbeek met de meer gematigde Edmond Machtens aan het hoofd.

Zowel vanuit de Brusselse federatie als door de nationale partijtop werden in de aanloop naar de verkiezingen van 1970 ettelijke verzoeningspogingen ondernomen. De bedoeling was om de partijen dichter bijeen te brengen teneinde een versplintering van de linkse stemmen te voorkomen, maar de verwijdering tussen Nederlandstaligen en Franstaligen binnen de partij was intussen ver gevorderd. Desondanks bestond er binnen de groep Nederlandstalige socialistische

partijen geen consensus over de te volgen politieke strategie. Onder hen waren ook tegenstanders van afzonderlijke Vlaamse lijsten in Brussel. De belangrijkste redenen voor deze tegenkanting waren volgens Hendrik Fayat de druk vanwege de federatie en de afhankelijkheid van sommige socialistische mandatarissen "om den brode"⁽¹⁵⁾. In bepaalde gemeenten kandideerden Nederlandstalige socialistische partijen in 1970 dan ook op de PSB-BSP-lijst, zelfs in die gemeenten waar een Rode Leeuwen-lijst opkwam. Dit was het geval in Jette, waar twee Nederlandstalige socialistische partijen via de lijst van de federatie werden verkozen. De Rode Leeuwen-lijst behaalde er een relatief mager resultaat (2%). Ook in Evere kandideerden op de PSB-BSP-lijst van 1970 Nederlandstalige socialistische partijen. Van de 9 verkozenen spraken er 3 de eed uit in het Nederlands. In Ganshoren werd Frans Lenaerts eveneens via de tweetalige lijst verkozen; in Koekelberg gebeurde hetzelfde met Jacques Delathouwer en in Sint-Agatha-Berchem met Alfons Pacquet. Allen legden zij hun eed in het Nederlands af.

De Rode Leeuwen slaagden erin in 14 Brusselse gemeenten lijsten samen te stellen. De Volksunie kwam slechts in 11 gemeenten op, wat maakte dat de Rode Leeuwen in bepaalde gemeenten zich als enige Nederlandstalige lijst presenteerden. De Rode Leeuwen behaalden in enkele gemeenten bevredigende resultaten, zij het onvoldoende om een zetel te kunnen behalen. De hoogste scores vinden we in Evere (7%) en Koekelberg (5%).

De lokale verkiezingen van 1970 betekenden in heel het land een verdere achteruitgang voor de traditionele partijen ten voordele van de eentalige partijen Volksunie, FDF en RW. In Brussel werd het FDF in

één klap de belangrijkste electorale kracht in de Brusselse gemeenten, met een gemiddelde van 28% van de stemmen. De Brusselse socialistische federatie bleef de tweede partij met ongeveer 22% van de stemmen, wat een verlies van 36 zetels inhield. In alle 19 gemeenten had de PSB-BSP-federatie in 1970 lijsten ingediend. In de gemeenten waar de lijst in 1964 de absolute meerderheid uitmaakte en waar 'kopstukken' de burgemeesterspost bekleedden - in Anderlecht (Henri Simonet), in Molenbeek (Edmond Machtens), Sint-Gillis (Jacques Franck) en in Sint-Joost (Guy Cudell) - konden de verliezen, veroorzaakt door de afscheuring van de Rode Leeuwen en door stemmenverschuivingen ten voordele van het FDF enigszins beperkt worden. De terugval was bijzonder merkbaar in de gemeenten Vorst (-13% van de stemmen), Jette (-12%), Schaarbeek (-10%), Oudergem (-11%), Sint-Pieters-Woluwe (-11%) en Ukkel (-11%).

Rode Leeuwen-lijsten waren er niet in de gemeenten Sint-Gillis, Sint-Joost-ten-Node, Sint-Lambrechts-Woluwe, Ukkel en Vorst. In deze gemeenten konden de Rode Leeuwen dus moeilijk als oorzaak voor het verlies worden aangewezen. In Sint-Joost-ten-Node, waar Guy Cudell burgemeester was, kwam desondanks geen Rode Leeuwen-lijst tot stand⁽¹⁶⁾. De PSB-BSP-lijst was er wel effectief tweetalig ingevuld. Van de 12 verkozenen op de lijst legden er twee de eed af in het Nederlands. Sint-Joost-ten-Node is overigens de enige gemeente, waar de PSB-BSP winst kon noteren (2%). In 2 gemeenten was de stemmendaling zeer ernstig. Voor de PSB-BSP-lijst van Sint-Lambrechts-Woluwe betekende 1970 de genadeslag: met slechts 5% van de stemmen kon de lijst er geen verkozenen meer behalen.

Dit was de eerste keer sinds de Tweede Wereldoorlog dat er in een Brusselse gemeenteraad geen socialistische vertegenwoordiger meer zetelde⁽¹⁷⁾. Frappanter nog was het verlies in Vorst. In deze industriële gemeente was de socialistische partij van de verkiezingen van 1946 tot en met die van 1964 veruit de grootste partij, met zelfs een absolute meerderheid aan zetels in 1952 en 1958. In 1964 bekwam de PSB-BSP nog evenveel zetels als de liberalen, namelijk 11 of 34% van de stemmen, maar met de intrede van het FDF in 1970 zakten de socialisten tot 6 zetels of 21% van de stemmen. Het was in deze gemeenten veeleer de verpletterende opkomst van het FDF die voor een uitdunning - en in één gemeente zelfs voor het verdwijnen - van de socialistische representatie zorgde.

In de gemeenten waar de PSB-BSP in de oppositie zat, kreeg de partij te maken met een serieuze achteruitgang, maar in tegenstelling tot het FDF, slaagden de socialistische partijen er in hun electorale positie maximaal uit te buiten. Met 23% van de zetels verkregen zij 40% van de schepenenmandaten en nog 6 burgemeestersposten⁽¹⁸⁾.

De rivaliteit tussen de Brusselse socialistische federatie en de Rode Leeuwen was toegenomen als gevolg van de slechte resultaten voor beide partijen in de gemeenteraadsverkiezingen van 1970. Het feit dat de Brusselse PSB-BSP met het FDF in vijf coalities stapte, maakte het overbruggen van de kloof nog moeilijker. De Vlaamse socialisten reageerden heftig op deze ontwikkelingen, maar wilden de nationale eenheid nog niet meteen prijsgeven. Binnen de beweging bleef de unitaire reflex sterk. Meer nog dan de andere traditionele formaties, had de PSB-BSP zich steeds als een uitgesproken eenheidspartij geprofileerd. Aan de

arbeid-kapitaal-tegenstelling leken alle andere twisten ondergeschikt; de communautaire scheidingslijn werd met andere woorden grotendeels genegeerd. Desondanks groeiden door aanspraken op meer autonomie vanuit de Waalse socialistische arbeidersbeweging, al vanaf begin jaren '60, Vlaamse, Waalse en Brusselse vleugels binnen de partijstructuren, die meer en meer afzonderlijk vergaderden en vanaf 1969 eigen vertegenwoordigers naar het Bureau afvaardigden. Deze interne opdeling leidde ten tijde van het Egmontpact in 1978 uiteindelijk tot een volledige splitsing in de Parti Socialiste (PS) en de Socialistische Partij (SP). Waalse en Brusselse socialisten maken samen de PS uit, hoewel ze afzonderlijk congresseren en eigen voorzitters kiezen. Ook vandaag nog bestaat binnen de PS een spanningsveld tussen de Brusselse en de Waalse socialisten, die een meer regionalistische koers voorstaan. De Vlaamse socialisten in Brussel maken integraal deel uit van de SP.

Deze interne verwijdering tussen Nederlandstaligen en Franstaligen was een algemeen fenomeen dat zich vroeg of laat ook in de andere partijen manifesteerde. De christen-democraten waren sinds de val van de regering-Vanden Boeynants in 1968 feitelijk gescheiden en binnen de liberale partij voltrok de scheiding zich in de loop van 1971. Tegelijk met de communautaire spanningen, werd de socialistische partij vanaf de late jaren '50 ook geplaagd door een ideologische crisis, die onder meer tot uiting kwam in de oprichting van de tendensbladen *La Gauche* en *Links*⁽¹⁹⁾.

De periode 1976-1994: van dissidentie tot partner?

Het uiteengroeien van het Franstalig en

Nederlandstalig electoraat sinds de tweede helft van de jaren '60 had zich intussen volledig vertaald op het niveau van de politieke partijen in Brussel. De verdere gevolgen van deze evolutie laten zich niet rechtlijnig aflezen. De lokale formaties van Vlaamse en Franstalige socialisten bleven tijdens de hier besproken verkiezingen verder in beweging. Het was een periode van afstoten en aantrekken van socialisten onderling, maar ook van andere ideologische partners indien de kans op slagen, met andere woorden op een gemeenteraadszetel, daardoor werd verhoogd.

Hoewel tweetalige partijen bleven bestaan, namen de meeste grote politieke formaties aan de gemeenteraadsverkiezingen van 10 oktober 1976 deel met een eentalige lijst, met andere woorden, de taalfactor primeerde in grote mate op de ideologische. Dat hangt samen met het feit dat op nationaal vlak het probleem Brussel verre van opgelost was. De minder goede resultaten van de Vlaamse lijsten van socialisten en Volksunie in 1970 hadden de weg vrijgemaakt voor een nieuwe kiesstrategie. De ervaring van de parlementsverkiezingen en van de agglomeratieraadsverkiezingen in 1971 had geleerd dat de versnippering aan Vlaamse zijde niet bevorderlijk was om verkozenen te bekomen. Het kiessysteem bleek immers nadelig voor kleine lijsten. In de aanloop naar de verkiezingen van 1976 kwamen de vier grote Vlaamse partijen samen om de mogelijkheid van gemeenschappelijke lijsten te onderzoeken. Dit vierpartijenberaad leidde er uiteindelijk toe dat in verschillende gemeenten samenwerking over de partijgrenzen heen tot stand kwam. In 1976 werden in alle Brusselse gemeenten, met uitzondering van Jette, Vlaamse kartellijsten ingediend. Op de Vlaamse lijsten in Els-

ene, Etterbeek, Koekelberg, Schaarbeek, Ukkel, Vorst, Watermaal-Bosvoorde, Brussel, Ganshoren, Sint-Agatha-Berchem en Sint-Gillis stonden Rode Leeuwen. De Rode Leeuwen kwamen in geen enkele Brusselse gemeente afzonderlijk op.

De resultaten van de Vlaamse lijsten betekenden een lichte vooruitgang voor de Vlaamse politieke vertegenwoordiging ten opzichte van 1970. Samen behaalden de Vlaamse lijsten in 1976 net geen 10% van de stemmen in heel Brussel. De hoogste percentages stemmen werden behaald in Koekelberg (12%), Sint-Agatha-Berchem (11%) en Sint-Lambrechts-Woluwe (10% en 3 zetels).

Hoewel de PSB-BSP-federatie zich in de 19 gemeenten als tweetalig presenteerde, stonden slechts in een aantal gemeenten Nederlandstalige socialistische op te kiesbare plaatsen, niet toevallig vooral in die gemeenten die zich kenmerkten door relatief hogere aantallen Nederlandssprekenden. In Jette werd in 1976 de PSB-BSP-lijst zelfs getrokken door de Nederlandstalige socialist Robert Garcia. Van de 7 verkozenen op deze lijst, legden er 3 de eed af in het Nederlands. Ook in Koekelberg kwamen de socialistische met een gezamenlijke lijst op. Van de 4 verkozenen, was de helft Nederlandstalig.

In bepaalde gemeenten veronderstelden de Vlaamse socialistische meer kans op winst te hebben dankzij de strategie van de tweetalige lijsten. In Anderlecht en Sint-Joost-ten-Node stonden Franstalige en Nederlandstalige socialistische samen op de lijsten, nochtans aangevoerd door respectievelijk Simonet en Cudell. Intussen hadden deze kopstukken voor wat betreft het dagelijkse bestuur van de gemeente, hun Vlaamsvijandige opstelling al wat laten varen. In Ander-

lecht werd het rode college zelfs - hoewel wiskundig absoluut niet nodig - aangevuld met de Nederlandstalige CVP-schepenen; Camiel Vandenbossche.

De verkiezingen van 1976 brachten voor het eerst Rode Leeuwen als dusdanig in de gemeenteraden van Anderlecht, Evere, Schaarbeek, Sint-Agatha-Berchem, Sint-Pieters-Woluwe en Watermaal-Bosvoorde en via plaatsvervangende ook in Brussel-stad, waar Lydia de Pauw-Deveen gemeenteraadslid werd⁽²⁰⁾.

De electorale kracht van het FDF kende haar hoogtepunt met de gemeenteraadsverkiezingen van 1976. Het behaalde een meerderheid in 10 van de 19 gemeenten en in 5 gemeenten werden FDF-burgemeesters benoemd.

Hoewel de PSB-BSP haar 6 burgemeestersposten kon behouden, verloor de partij in de meeste gemeenten verder terrein. Precies in de zogenaamde bolwerken was de achteruitgang nu het grootst. In Anderlecht, Sint-Jans-Molenbeek en Sint-Joost-ten-Node speelden de socialistische lijsten meer dan 10% van hun kiezers kwijt. In drie gemeenten bekwam de socialistische lijst een status quo ten opzichte van 1970 en in twee gemeenten boekte de partij zelfs winst. Dit laatste was met name het geval in Brussel-stad en Ukkel.

De gemeenteraadsverkiezingen van 10 oktober 1982 luidden een periode van hernieuwde samenwerking tussen de taalvleugels in. De scheiding was intussen verteerd en de oude generatie had plaats gemaakt voor een nieuwe lichte mandatarissen die zich geconfronteerd zag met belangrijke stedelijke problemen inzake ruimtelijke ordening, armoede, veiligheid enz. De taalproblematiek verhuisde vanaf dan meer naar de

*Hendrik Fayat,
één van de
voegbeelden van
de Rode
Leeuwen*

achtergrond. Het FDF bleef wel de sterkste Brusselse partij met een gemiddelde van 28% van de stemmen. Dit betekende evenwel een verlies van 39 mandaten. Niettegenstaande deze achteruitgang sloeg het FDF op een andere manier bressen in de rode gelederen. Eerder al waren Brusselse socialisten naar het FDF overgestapt, onder meer in Etterbeek, Schaarbeek en Watermaal-Bosvoorde, maar in het rode bastion Sint-Jans-Molenbeek viel de hele PSB-BSP-fractie van 1976 uiteen. Een deel van de PSB-gemeenteraadsleden, onder wie burgemeester Marcel Piccart, ging samen met het FDF de lijst van de burgemeester vormen in 1982. Piccart werd na de verkiezingen opnieuw als burgemeester geïnstalleerd. PS en SP kwamen in 1982 elk met afzonderlijke lijsten op. De PS-lijst werd getrokken door Philippe Moureaux en behaalde nog 12 zetels tegen 22 in 1976. De SP-lijst behaalde er één verkozenen. In een aantal Brusselse gemeenten begonnen Nederlandstalige en Franstalige socialisten elkaar dus opnieuw te vinden. Tweetalige socialistische lijsten werden inge-

diend in Anderlecht, Evere, Ganshoren en Koekelberg. De strategie van samenwerking met de Franstalige zusterpartij bleek het meest succesvol om Vlaamse socialisten in de Brusselse gemeenteraden te doen belanden. 7 SP-ers werden aldus verkozen in Anderlecht (5 zetels), Evere (1) en Koekelberg (1). Zoals al gezegd was er in die periode een zekere kalmte merkbaar op het communautaire plan, zeker voor wat Brussel betreft. De Vlaamse socialisten hadden zich intussen ook voldoende kunnen organiseren om op een meer gelijkwaardige basis te kunnen onderhandelen met de PS. Het valt op dat de samenwerking al vroeg opnieuw optrad in enkele van de zogenaamde rode burchten, meer bepaald Anderlecht en Evere. Sint-Gillis vormde de uitzondering. Deze gemeente kende gedurende de hier bestudeerde periode continu homogeen Franstalige gemeenteraden. In Brussel, Elsene, Jette, Sint-Jans-Molenbeek en Sint-Joost-ten-Node stonden concurrentiële PS- en SP-lijsten tegenover elkaar. In Jette (4 zetels) en Sint-Jans-Molenbeek (1) werden zetels door alleenstaan-

de SP-lijsten bekomen. In 7 Brusselse gemeenten stapte de SP voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1982 opnieuw in een Vlaams kartel, doch enkel in Etterbeek leverde dit een verkozene op, met name Michiel Vandebussche.

Alle socialistische lijsten, de SP- en PS-lijsten en de tweetalige socialistische samen, kwamen in 1982 op zo'n 18% van de stemmen uit. Zes burgemeestersposten bleven behouden en de socialistische lijsten namen deel aan 12 van de 19 colleges, dit waren er 2 minder in vergelijking met 1976. In 3 colleges zetelden SP-schepenen. De PS(-SP) kon zo'n 30% van de Brusselse schepenmandaten winnen. De partij slaagde er met andere woorden nog steeds in haar electorale sterkte proportioneel om te zetten in een grotere effectieve macht.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1982 betraden nieuwe, progressieve lijsten het Brusselse politieke toneel: de groene lijsten van Agalev en Ecolo. Deze lijsten behaalden in 1982 zo'n 6% van de stemmen in Brussel-19. De belangrijkste successen werden bekomen in Sint-Gillis (9%) en in Koekelberg, Sint-Pieters-Woluwe en Watermaal-Bosvoorde (telkens 8%).

Vanaf de gemeenteraadsverkiezingen van 1982 vonden tevens hergroeperingen van de bestaande Brusselse partijen plaats, maar taal was daarbij niet meer de bindende factor. Het ging om kandidatenlijsten als de 'lijst van de burgemeester' of om lijsten die opkwamen onder een lokale noemer, zoals de lijst SJTN (Sint-Joost-ten-Node), een samengaan van socialisten en christen-democraten rond de persoon van Guy Cudell. De opkomst van de in 1978 opgerichte rechts-liberale partij Respect voor Arbeid en Democratie/Union pour la Démocratie et le Respect du Travail (RAD/UDRT) speelde

een belangrijke rol in het ontstaan van de alliantie SJTN⁽²¹⁾. De meeste van deze - op het eerste gezicht lokale - lijsten waren een plaatselijke variant van één van de vier grootste partijen in Brussel, de liberalen, de socialisten, de christen-democraten of het FDF of één van deze politieke families kon er als dominant worden aangewezen. Vaak waren het uittredende coalities die de samenwerking na de verkiezingen wensten verder te zetten en daarom samen een lijst vormden. In vele gevallen kwamen de allianties tot stand rond de figuur van de uittredende burgemeester. De oppositie was in de gemeente, in tegenstelling tot het nationale niveau, minder bevorderlijk voor goede resultaten. De lijst van de burgemeester kon met andere woorden een belangrijk aantal kiezers uitsluitend omwille van deze machtspositie aantrekken. Het fenomeen van de burgemeesterslijst versterkte doorgaans de al machtigste lokale formatie, al was het burgemeesterschap zeker geen absolute garantie voor electoraal succes.

Naar aanleiding van de gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1988 kandideerden socialisten op burgemeesterslijsten in Anderlecht, Etterbeek, Koekelberg en Sint-Gillis. Enkel in Sint-Gillis leverde dat een spectaculaire winst op: de PS-lijst kon er haar zetelaantal verdubbelen naar 26 op een totaal van 35 zitjes. De aantrekkingskracht van burgemeester Charles Picqué is een belangrijke verklaring voor deze overwinning.

In Etterbeek stonden in 1988 kandidaten van PS en SP op de lijst van burgemeester (ex-FDF-burgemeester) Léon Defosset. Als reactie op de alliantievorming langs de zijde van de regerende partij, organiseerde in bepaalde gemeenten ook de oppositie zich beter. Bijvoorbeeld in Koekelberg kwam in

1988 een kartel van FDF, PS en PSC tot stand onder de naam Action Renouveau à Koekelberg (ARK). De SP kreeg er een plaats op de lijst van de (liberale) burge-meester Jacques Pivin, een pluralistische en tweetalige lijst van liberalen, christen-de-mocraten en socialisten. In Sint-Joost-ten-Node leidde Cudell verder de rood-room-se lijst SJTN.

De resultaten van de Brusselse socialisten in de verkiezingen van 1988 bogen de neer-waartse trend sinds de verkiezingen van 1964 lichtjes om. Het aantal socialistische ver-kozenen steeg matig, en dit vooral in de gemeenten Brussel-stad, Elsene, Evere, Sint-Gillis, Sint-Jans-Molenbeek en Vorst. Het aantal Nederlandstalige socialisten in de 19 gemeenten groeide met de verkiezin-ge van 1988 aan tot 20. De meeste verkoze-nen werden behaald op tweetalige socialis-tische lijsten⁽²²⁾. Het aantal gezamenlijke lijst-en met de Franstalige zusterpartij was spec-taculair toegenomen, van 4 in 1982 naar 9 in 1988, namelijk in Anderlecht, Etterbeek, Evere, Schaarbeek, Sint-Agatha-Berchem, Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Joost-ten-Node, Sint-Lambrechts-Woluwe en Vorst. Ook de aanwezigheid in de colleges ging er voor de Brusselse SP op vooruit. De Vlaam-se socialisten waren zelfs het meest van alle Vlaamse partijen vertegenwoordigd in de Brusselse colleges. In 7 gemeenten zetel-den er SP-schepenen in het college, tegen 6 voor de CVP.

De SP kwam in 1988 nog slechts in twee gemeenten alleen op, namelijk Brussel en Jette. In deze laatste gemeente behaalde de SP-lijst, getrokken door Robert Garcia, meer stemmen - en ook één verkozene meer - dan de PS-lijst. In 5 gemeenten werd voor kartels met andere Vlaamse lijsten geop-teerd, meer bepaald in Elsene, Oudergem,

Sint-Pieters-Woluwe, Ukkel en Watermaal-Bosvoorde. Enkel in deze laatste gemeente werd een SP-kandidaat via een Vlaamse kar-tellijst verkozen, namelijk Rik Coolen.

Eén van de belangrijkste politieke verschui-vingen in de gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1994 was de doorbraak van extreem-rechts, zowel aan Franstalige als aan Nederlandstalige kant. Al in 1988 had-den Front National en Vlaams Blok deel-genomen aan de verkiezingen. Enkel in Sint-Jans-Molenbeek behaalde het FN toen een verkozene. Het Front National kwam in 1994 op in 17 van de 19 gemeenten. De beste scores behaalden de FN-lijsten in de westelijk gelegen gemeenten Sint-Jans-Molenbeek (17% van de stemmen), Ander-lecht (13%) en Koekelberg (eveneens 13%), waar ze de derde sterkste formatie vorm-den binnen de raad. Het Vlaams Blok dien-de in 1994 in 11 gemeenten lijsten in. In 4 Brusselse gemeenten bekwam het Vlaams Blok verkozenen: namelijk in Anderlecht, Brussel-stad, Evere en Sint-Jans-Molen-beek.

Na de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 leverde de PRL de meeste Brusselse ge-meentelijke mandatarissen. De PS volgde als tweede politieke groep in Brussel-19. Het FDF was de derde grote partij in de Brusselse gemeentepolitiek qua stemmen en zetels. Van 1970 tot en met de gemeente-raadsverkiezingen van 1982 was deze partij de belangrijkste Brusselse partij geweest. Sinds de communautaire tegenstellingen in de loop van de late jaren '80 niet meer con-tinu de nationale politiek bepaalden, moest deze partij veel aan impact inboeten. Haar politieke rol is op gewestelijk vlak, dankzij de alliantie met de PRL, echter groter dan haar electorale kracht in de gemeenten doet vermoeden en ook in de gemeenten mag

Lijst van de socialistische burgemeesters in de 19 Brusselse gemeenten sinds de Tweede Wereldoorlog

naam, voornaam	gemeente	mandaat
Barca Corneille	Sint-Gillis	1980-1985
Bracops Joseph	Anderlecht	1947-1966
Brouhon Hervé	Brussel	1983-1993
Coenen Louis	Sint-Gillis	1947-1953
Cudell Guy ⁽¹⁾	Sint-Joost-ten-Node	1953-1999
D'Hoogh Christian	Anderlecht	1984-
De Galan Magda	Vorst	1989-
De Munter Etienne	Jette	1953-1958
Degroeve André	Vorst	1977-1989
Demannez Jean	Sint-Joost-ten-Node	1999-
Duchêne André	Oudergem	1956-1959
Dulieu Henri	Vorst	1947-1958
Franck Jacques	Sint-Gillis	1955 en 1957-1973
Guillaume Frans	Evere	1948-1964
Guillaume François	Evere	1971-1998
Hanse Jules	Sint-Gillis	1944-1947
Hoedemaekers Servaas	Evere	1947-1952
Jordens Charles	Sint-Gillis	1954-1955
Machtens Edmond	Sint-Jans-Molenbeek	1939-1978
Messine Jules	Watermaal-Bosvoorde	1947-1958
Moureaux Philippe	Sint-Jans-Molenbeek	1992-
Peereboom Joseph	Ganshoren	1947-1958
Percque Arthur	Sint-Agatha-Berchem	1947-1953
Pevenage Henri	Sint-Jans-Molenbeek	1978-1979
Piccart Marcel ⁽²⁾	Sint-Jans-Molenbeek	1979-1982
Piqué Charles ⁽³⁾	Sint-Gillis	1985-
Simonet Henri	Anderlecht	1966-1984
Spaak Paul-Henri	Sint-Gillis	1953-1957
Thielemans Freddy	Brussel	1994-1995
Vervoort Rudi	Evere	1998-
Vranckx Jacques	Sint-Gillis	1973-1980
Vrijdags Pierre-Louis	Evere	1965-1970

(1) Vanaf de verkiezingen van 1982 vormden socialisten samen met christen-democraten de lijst SJTN en na 1994 vervoegden ook liberalen de lijst.

(2) Piccart werd door de verkiezingen van 1982 verkozen op een lijst van de burgemeester met FDF-strekking.

(3) Willy Ysebeaux is sinds 1995 waarnemend burgemeester in Sint-Gillis.

het FDF niet worden onderschat: deze partij bepaalde sinds de laatste verkiezingen in meer Brusselse colleges dan ooit tevoren mee het beleid.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 kwamen in meer dan de helft van de Brusselse gemeenten lijsten van de burgemeester op. Socialistische lijsten van de burgemeester kwamen op in Anderlecht (PS-SP), in Sint-Gillis (PS) en in Sint-Jans-Molenbeek (PS-SP). Zware verliezen werden opgetekend in Anderlecht, waar Christian D'Hoogh de lijst trok en in het Sint-Gillis van Charles Picqué. De lijsten van de burgemeester moesten er respectievelijk 14 en 17% van de stemmen prijsgeven. In Sint-Jans-Molenbeek, waar Philippe Moureaux de lijst leidde, behaalde de socialistische lijst dan weer 5% stemmen meer. Guy Cudell trok opnieuw de lijst SJTN, die 2% kiezers bijwon in 1994. De Vlaamse socialistische schepen, Jules Spooren, stond er op de eerste plaats van de pluralistische Vlaamse lijst PLU (SP, CVP, VU, Waardig Ouder Worden (WOW), Onafhankelijken). Hij werd als enige verkozen op een lijst waar verder ook kandidaten van CVP, WOW en VU opstonden. Spooren werd na de verkiezingen opnieuw als schepen geïnstalleerd. De PS-SP-lijst van Vorst werd getrokken door de populaire Magda De Galan. De resultaten bleven nagenoeg status quo. In Evere behaalde de gemeenschappelijke lijst 44% van de stemmen; dit was een verlies van 10% in vergelijking met 6 jaar eerder. Opmerkelijk stemmenverlies werd verder in Jette opgetekend. De Vlaamse socialisten kwamen er voor het eerst op een Vlaamse kartellijst op, de lijst Robert Garcia (LRG), samen met de christen-democraten. Deze alliantie werd door de kiezer niet gehonoreerd - slechts 2 zetels werden

behaald, tegen 4 enkel en alleen voor de SP in 1988. De Franstalige PS behaalde nu 4 verkozenen in Jette.

In Anderlecht, Brussel, Evere, Oudergem, Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Lambrechts-Woluwe, Ukkel en Vorst vormde de PS een tandem met de SP. In Koekelberg en Schaarbeek kwam de SP op op lijsten met onder meer Franstalige partijen⁽²³⁾.

De SP kwam in 1994 niet meer alleen op. In een aantal gemeenten richtte ze samen met andere Vlaamse lijsten een kartel op, namelijk in Elsene, Etterbeek, Ganshoren, Jette, Sint-Agatha-Berchem, Sint-Joost-ten-Node, Sint-Pieters-Woluwe en Watermaal-Bosvoorde. Het initiatief voor deze Vlaamse lijsten lag nu in lokale handen, in tegenstelling tot de vorige verkiezingen waar de Vlaamse partijen op supra-gemeentelijk niveau onderhandelden.

Het aantal verkozenen voor de SP in 1994 daalde met 3 naar 17 voor de Brusselse gemeenten samen. De meeste verkozenen werden behaald op de lijst van de burgemeester in Anderlecht, namelijk 5. In Evere en Sint-Jans-Molenbeek werden telkens 3 kandidaten verkozen. In Brussel, Etterbeek, Jette, Koekelberg, Sint-Agatha-Berchem, Sint-Joost-ten-Node en Vorst kwam er telkens 1 SP'er in de raad terecht. Wat de vertegenwoordiging van de Vlaamse socialisten in de colleges betreft, bleef het aantal op 7. Momenteel zetelen SP-schepenen in Anderlecht (Jan Abbeloos), Etterbeek (Michiel Vandebussche), Evere (Jean-Luc Liens), Jette (Robert Garcia), Koekelberg (Robert Delathouwer), Sint-Jans-Molenbeek (Dirk D'Haenens) en Sint-Joost-ten-Node (Jules Spooren).

Het percentage stemmen voor de Ecolo/Agalev-lijsten was in 1994 gestegen tot 9% in de Brusselse gemeenten. Een relatief ster-

AVEC GUY CUDELL

VOTEZ SOCIALISTE

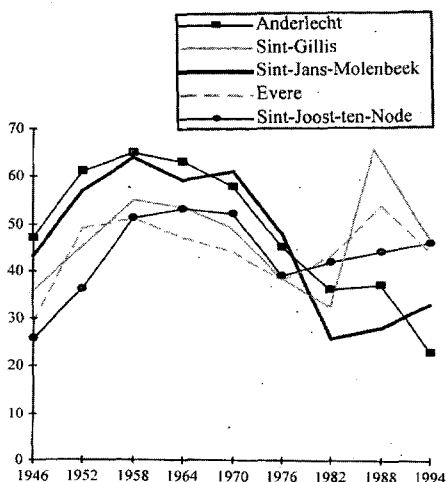
Guy Cudell werd maar liefst 8 maal herbenoemd als burgemeester van Sint-Joost-ten-Node

ke aanwezigheid van de groenen vinden we in Elsene (13%), Watermaal-Bosvoorde (11%), Sint-Gillis (11%), Schaarbeek (10%) en Sint-Agatha-Berchem (10%).

Enkele krachtlijnen per gemeente

Naargelang de sterkte van de plaatselijke socialistische partijafdeling kunnen de Brusselse gemeenten in drie groepen worden ingedeeld. De eerste groep telt die gemeenten waar de socialisten over de 9 besproken verkiezingen gemiddeld tussen 48 en 43% van de stemmen behalen.

GRAFIEK 1: Percentages stemmen voor socialistische lijsten tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 1946 tot 1994 in de eerste groep gemeenten^[24]

Grafiek 1 geeft een beeld van de stemmen-evolutie in de zogenaamde rode bolwerken. Het gaat om de gemeenten Anderlecht, Evere, Sint-Gillis, Sint-Jans-Molenbeek en Sint-Joost-ten-Node. In deze gemeenten behaalden de socialistische partijen meerdere opeenvolgende absolute meerderheden en waren ze gedurende de hele onder-

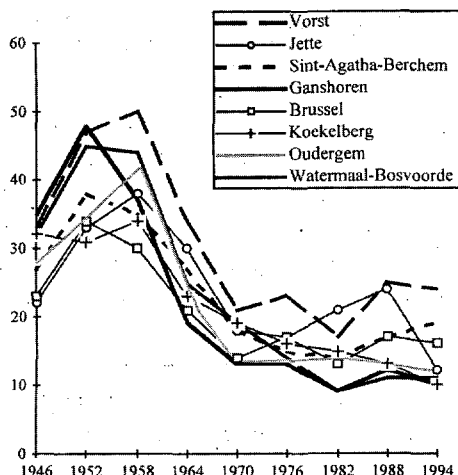
zochte periode de sterkste partij. Dit vertaalde zich in deze gemeenten in de continue aanwezigheid in de colleges en in de bezetting van de burgemeestersstoel. Sint-Jans-Molenbeek geldt als enige uitzondering. Hier bundelden na de verkiezingen van 1982 FDF, PRL en de Vlaamse lijst van christen-democraten en liberalen de tegenkrachten, onder leiding van de ex-socialist, Marcel Piccart. Na de verkiezingen van 1988 ging het mandaat van burgervader tijdelijk naar de liberale coalitiepartner, tot het in 1992 terug in socialistische handen kwam, toen Philippe Moureaux zijn terugkeer uit de nationale politiek met het burgemeestersambt bezegelde. De burgemeesterspost in Sint-Gillis was tijdens de hele naoorlogse periode voor een socialistische kandidaat, maar kende bijzonder veel afwisseling. Bijna na elke verkiezing werd een andere burgemeester geïnstalleerd. Jacques Franck was de enige die er het burgemeesterschap gedurende drie opeenvolgende verkiezingen waarnam. Het feit dat hier, net als in de andere bastions, socialisten uit de nationale politieke wereld opkwamen, droeg vast bij tot het succes, maar maakte ook dat door dringender (inter)nationale opdrachten soms vroegtijdig afscheid moest worden genomen van het lokale ambt.

De andere socialistische bolwerken vertoonden meer continuïteit in de invulling van de burgemeestersfunctie. Guy Cudell spande de kroon met 8 herbenoemingen in Sint-Joost-ten-Node. Andere voorbeelden zijn Edmond Machtens (Sint-Jans-Molenbeek, 7 keer herverkozen) François Guillaume (Evere, 5 keer), Joseph Bracops en Henri Simonet (beiden 3 keer herverkozen in Anderlecht).

Een tweede groep bevat die gemeenten met gemiddelden van 30 tot 21% van de stem-

men: achtereenvolgens Vorst, Jette, Sint-Agatha-Berchem, Ganshoren, Watermaal-Bosvoorde, Brussel-stad, Koekelberg en Oudergem (zie grafiek 2).

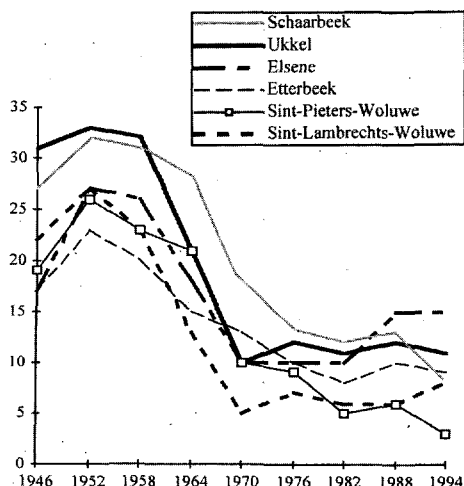
GRAFIEK 2: Percentages stemmen voor socialistische lijsten tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 1946 tot 1994 in de tweede groep gemeenten

De gemeenten Schaarbeek, Ukkel, Elsene, Etterbeek, Sint-Lambrechts-Woluwe en Sint-Pieters-Woluwe worden gerangschikt in een derde groep gemeenten, waar de socialistische lijsten stemgemiddelden tussen 20 en 13% bekwamen (zie grafiek 3).

In de meeste Brusselse gemeenten werden de gemiddelde percentages sterk beïnvloed door goede resultaten voor de socialistische lijsten tijdens de piekmomenten van 1952 en 1958. De kaart van de 19 Brusselse gemeenten toont de sterkste percentages stemmen voor de socialistische lijsten sinds de Tweede Wereldoorlog. Enkel Sint-Gillis (1988), Evere (1988) en Sint-Joost-ten-Node (1964) kenden hoogtepunten op andere kiesmomenten dan 1952 en 1958.

GRAFIEK 3: Percentages stemmen voor socialistische lijsten tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 1946 tot 1994 in de derde groep gemeenten

In termen van effectieve macht zijn de Brusselse gemeenten anders in te delen. In een aantal gemeenten genoot de socialistische partij een relatief kleine aanhang, maar kon zij door een gunstige electorale positionering niettemin een belangrijke inbreng in het bestuur forceren. Het gaat onder meer om Elsene, Etterbeek, Koekelberg, Oudergem, Sint-Agatha-Berchem en Ukkel. Hier stond de socialistische partij qua stemmen- en zetelaantal redelijk zwak, maar slaagde zij er toch in gedurende lange tijd deel uit te maken van het college.

In andere gemeenten scoorden de socialisten qua stemmen relatief goed, maar bleven zij in de bestuursuitoefening op het achterplan. Bepaalde gemeenten werden volledig gedomineerd door één politieke fractie, waardoor andere sterke lijsten verstoken bleven van schepenmandaten. In Schaarbeek bijvoorbeeld, kwamen slechts na 2 verkiezingen socialisten in het college. Door de Nols-dominantie slaagde gedurende lange

tijd geen enkele andere partij erin enige bestuurservaring op te doen. In Ganshoren was de discrepantie tussen de electorale sterkte van de socialistische lijsten en hun effectieve macht het grootst. Daar behaalde de socialistische lijst gemiddeld 23% van de stemmen. Zij werd echter pas na twee verkiezingen in het college opgenomen. De christen-democratische lijst bekwam er sinds 1964 homogene meerderheden.

Voorbeelden van gemeenten waar de socialistische lijsten nauwelijks bij het beleid werden betrokken zijn Sint-Lambrechts-Woluwe en Sint-Pieters-Woluwe. In deze gemeenten zetelden er, met uitzondering van Sint-Lambrechts-Woluwe in 1976, geen socialistische verkozenen in het college. In Etterbeek, Koekelberg, Schaarbeek, Sint-Lambrechts-Woluwe en Sint-Pieters-Woluwe namen tijdens de hier besproken periode nooit socialisten plaats op de burgemeestersstoel. In Oudergem nam de socialist Andre Duchêne de burgemeestersfunctie heel even waar (van 1956 tot 1958) ter vervanging van de overleden liberaal, Gabriel-Emiel Lebon.

De verstrengeling van de nationale en lokale politiek op het vlak van de mandaten was ook bij de socialisten groot. De lijst van socialistische burgemeesters met een nationale politieke missie is indrukwekkend: Joseph Bracops (Anderlecht), Hervé Brouhon (Brussel-stad), Guy Cudell (Sint-Joost-ten-Node), Magda De Galan (Vorst), Henri Dulieu (Vorst), Jacques Franck (Sint-Gillis), François Guillaume senior (Evere), Edmond Machtens (Sint-Jans-Molenbeek), Jules Messine (Watermaal-Bosvoorde), Philippe Moureaux (Sint-Jans-Molenbeek), Joseph Peereboom (Ganshoren), Charles Picqué (Sint-Gillis), Henri Simonet (Anderlecht) en Paul-Henri Spaak (Sint-Gillis).

Besluit

De naoorlogse geschiedenis van de socialisten in de Brusselse gemeentepolitiek kan op verschillende manieren verteld worden. Dit overzicht kan, gezien de tijdsafbakening en door de betrachting om niet enkel Brussel-19 in globo, maar ook de gemeentelijke particulariteiten aan bod te laten komen, slechts een algemene - en vandaar zeker onvolledige - aanzet zijn voor verder onderzoek. Om de socialistische machtsposities in de Brusselse gemeenten te meten, is immers meer diepgaand studiewerk nodig en dit niet enkel beperkt tot kiesperiodes. De wijze van machtsuitoefening, de effectieve inbreng van de socialistische partijen in de gemeenten, de organisatorische uitbouw van de partijafdelingen, de programma's, de lijstvorming, de rekrutering van de lokale politieke elites en het socio-professionele profiel van de verkozenen, de plaats van de vrouwen in het Brusselse socialisme, verklaringen voor het stemgedrag van de individuele kiezer enz. konden hier niet worden aangeraakt.

In deze bijdrage onderscheidde we verschillende periodes. Tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 1946 tot en met die van 1958 kenden de unitaire socialistische lijsten in alle Brusselse gemeenten een groei. In een vijftal Brusselse gemeenten werden solide socialistische machtsbases uitgebouwd. De verkiezingen van 1952 resulteerden in een absoluut hoogtepunt van socialistische aanwezigheid in de coalities en aan het hoofd ervan. De socialistische beweging groeide nog qua stemmen en zetels blijkens de resultaten van 1958, doch op het vlak van machtsparticipatie werd een daling vastgesteld. In 2 gemeenten behaalde de PSB-BSP tijdens 4 opeenvolgende

verkiezingen tussen 1952 en 1970 continu de absolute meerderheid aan stemmen, namelijk in Anderlecht en Sint-Jans-Molenbeek. In Sint-Gillis was dit tussen 1958 en 1970 het geval. Hoewel de lokale verkiezingen van 1964 nog onder een unitaristisch gesternte plaatsvonden, vertoonden de kiesuitslagen in Brussel toch al sporen van het electorale potentieel van het communautaire conflict. De kiesstrijd van 1970 betekende voor de lokale politiek in alle opzichten een breuk met het verleden. Dit waren de eerste verkiezingen waarbij in de meeste gemeenten Nederlandstalige en Franstalige socialistische partijen als rivalen de kiesstrijd aangingen. De opkomst van de Rode Leeuwen was significant voor de verwijdering van beide taalgroepen binnen de unitaire socialistische partij. Tegelijk dook in deze verkiezingen een fenomeen op dat abrupt het bestaande politieke landschap wijzigde: het Front Démocratique des Francophones (FDF). De gevolgen van de FDF-triomp voor de Brusselse socialistische beweging bleken duidelijk aan de hand van de kiesresultaten. Tijdens de daaropvolgende verkiezingen bleven de socialistische formaties in het Brusselse in beweging. Met name de Vlaamse socialistische partijen tastten de strategieën af om hun kansen op een intrede in de gemeenteraden te verhogen. De minoritaire positie van de Vlamingen in Brussel maakte samenwerkingsverbanden noodzakelijk. In bepaalde gemeenten werd geopteerd voor de formule van de Vlaamse eenheidslijsten, terwijl in andere toenaderingen tot de Franstalige socialistische afdelingen leidde tot een structurele samenwerking. Deze tweetalige strategie is in de praktijk de meest succesvolle gebleken om een Vlaamse socialistische vertegenwoordiging in de Brusselse gemeenteraden te krijgen.

De tweetalige lijsten, een typisch Brusselse aangelegenheid, lagen volledig in het verlengde van de relatieve communautaire kalmte sinds de jaren '80. Socialistische kandidaten werden in enkele Brusselse gemeenten ook verkozen via kartels met een andere ideologische partner, onder meer op de lijsten van de burgemeester.

Naar aanleiding van de laatste gewestelijke verkiezingen in 1999 werd door de Brusselse SP en Agalev een rood-groene alliantie gevormd, aangevuld met onafhankelijke kandidaten. Deze stadslister stelde zich voor als SP!AGA en werd naar Italiaans voorbeeld ook 'le petit olivier' genoemd. Of deze alliantie gevolg zal krijgen op lokaal vlak, zal bij de komende gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 2000 blijken. Het fenomeen illustreert alvast de voortdurende beweeglijkheid van het Brusselse socialisme.

- (1) Dit artikel kadert in een historisch onderzoek naar politieke bewegingen in Brussel-19, dat door het FWO-Vlaanderen werd gehonoreerd en in de schoot van het VUB-Centrum voor de Interdisciplinaire Studie van Brussel wordt uitgevoerd. De basis voor dit artikel vormden de gegevens uit *Een databestand van politiek Brussel, 1946-1995*, FWO-onderzoeksrapport, Centrum voor de Interdisciplinaire Studie van Brussel, Brussel: VUB, 1998.
- (2) W. DELANNOY, M. LAMMENS, R. LESTHAEGHE, D. WILLAERT, Brussel in de jaren negentig en na 2000: een demografische doorlichting. In: E. WITTE, A. ALEN, H. DUMONT, R. ERGEC, *Het statuut van Brussel/ Bruxelles et son statut*, Gent: Larcier, 1999, p. 104.
- (3) S. GOVAERT, Brussel-Wallonië: 't kan verkeren. In: *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, (september 1998)3, p. 44.
- (4) E. WITTE, H. VAN VELTHOVEN, *Taal en Politiek. De Belgische casus in een historisch perspectief*, Brussel: VUBPRESS, 1998, p. 106.
- (5) Ch. KESTELOOT, A. MARES, C. MARISSAL, *Gemeenteraadsverkiezingen, 1890-1970. Databestand*, Gemeentekrediet. Historische uitgaven, reeks in-8°, (1996)95, p. 258; J. PUISSANT, *L'oeuvre gouvernementale du POB commence ou le POB à la conquête d'un substitut du pouvoir d'Etat (1884-1921)*. In: *De gemeenteraadsverkiezingen en hun impact op de Belgische politiek (1890-1970)*, Handelingen van

- het 16de Internationaal Colloquium, Spa, 2-4 september 1992, Gemeentekrediet, Historische Uitgaven, reeks in-8°. (1994)87, pp. 75-105.
- (6) G. VANSCHOENBEEK, De oorsprong van de sociaal-democratische aanwezigheid in de Vlaamse gemeentepolitiek. In: *De gemeenteraadsverkiezingen en hun impact [...]*, pp. 107-129.
- (7) K. DESCHOUWER, De gemeenteraadsverkiezingen van 1946. De reconstructie van een partijsysteem. In: E. WITTE, J.-C. BURGELMAN, P. STOUTHUYSEN (red.), *Tussen restauratie en vernieuwing. Aspecten van de Belgische naoorlogse politiek (1944-1950)*, Brussel: VUBPRESS, 1989, pp. 65-66.
- (8) J. GOTOVITCH, Le parti communiste et les élections communales, 1926-1952. In: *De gemeenteraadsverkiezingen en hun impact [...]*, p. 307.
- (9) Ch. KESTELOOT, A. MARES, C. MARISSAL, *Gemeenteraadsverkiezingen [...]*, p. 223.
- (10) De socialistische oppositie had zich geprofileerd met het protest tegen de 24-maandendienst en de onderwijspolitiek van de CVP-regering. Deze elementen, in combinatie met de nasleep van de koningskwestie brachten de CVP-PSC zwaar verlies toe en leidden uiteindelijk tot de installatie van de linkse regering-Van Acker in het voorjaar van 1954.
- (11) W. BRACQUENE, L. PEIREN, Van eenheid naar scheiding. In: *25 jaar Rode Leeuwen. Een kwarteeuw Vlaams Socialisme in de Hoofdstad*, Brussel, 1993, p. 28.
- (12) H. FAYAT, *Volharding. Memoires van een Brusselse Vlaming*, Antwerpen: Standaard Uitgeverij, 1988, p. 189-190.
- (13) De oprichting van de Rode Leeuwen wordt beschouwd als de politieke vertaling van de culturele Vlaamse socialistische beweging. De Vlaamse socialisten hadden zich op cultureel vlak al eerder op zelfstandige basis georganiseerd in de in 1954 opgerichte August Vermeylenkring. Onder de oprichters vinden we opnieuw de namen van Fayat, Vermeylen en Gelders. Op dit bestaande netwerk van Nederlandstalige linkse Brusselaars werd een beroep gedaan voor de voorbereidingen van de verkiezingen van 1968. H. VAN VELTHOVEN, *Hommage Hendrik Fayat en 30 jaar Rode Leeuwen*, (voordracht voor de August-Vermeylenkring), 24 oktober 1998. Zie ook: E. MAES, De Rode Leeuwen (1968-1979). In: *De Nieuwe Maand*, 23(1980)1, pp. 86-90; F. DIELENS, *1968-1988, 20 jaar Rode Leeuwen. Ontstaan en evolutie van de SP-Federatie Brussel-Halle-Vilvoorde, 1988 en 25 jaar Rode Leeuwen. Een Kwarteeuw Vlaams Socialisme in de hoofdstad*, Brussel: SP-Brusselse Hoofdstedelijk Gewest, 1993.
- (14) L. DE PAUW-DEVEEN, Links en de Rode Leeuwen. In: *25 jaar Rode Leeuwen [...]*, p. 73.
- (15) H. FAYAT, *Volharding [...]*, pp. 189-190.
- (16) Cudell was zeker niet minder francofoon dan sommige van zijn collega-burgemeesters en hij had zich bovendien op diverse momenten negatief uitgelaten over de Rode Leeuwen. L. DE PAUW-DEVEEN, Links en de Rode Leeuwen. In: *25 jaar Rode Leeuwen [...]*, p. 72.
- (17) Dit zou nog een tweede keer gebeuren in Sint-Pieters-Woluwe in 1994. De socialistische lijst van 1988 met Serge Moureaux als enige afgevaardigde in de raad, onderging een naamsverandering in Liste d'ouverture démocratique (LOD). Het stemmenaantal van 1988 werd gehalveerd en sinds 1994 was er ook hier geen socialistische verkozenen meer in de gemeenteraad.
- (18) K. DESCHOUWER, Partijsystemen in beweging. Enkele kanttekeningen bij de partijpolitieke verhoudingen in de 19 gemeenten sinds 1964. In: *Het probleem Brussel sinds Hertoginnedal (1963). Taal en Sociale Integratie*, 12(1989), p. 94.
- (19) L. HUYSE, Het strategisch gevecht om een bredere basis. In: J. BREPOELS, L. HUYSE, M. SCHAEVERS, F. VANDENBROUCKE (red.), *Eeuwige dilemma's. Honderd jaar socialistische partij*, Leuven: Kritak, 1985, p. 144 e.v.
- (20) H. FAYAT, *Volharding [...]*, p. 409.
- (21) Precies in Sint-Joost-ten-Node behaalde de RAD/UDRT in 1982 een verontrustend stemmenpercentage, namelijk 12%.
- (22) Ter vergelijking: in 1982 werden 7 SP'ers verkozen op tweetalige lijsten, tegen 5 op SP-lijsten en slechts 1 via kartels; in 1988 werden maar liefst 14 SP'ers verkozen via de tweetalige lijsten; toen kwamen 4 SP'ers via de onafhankelijke SP-lijst (van Jette) in de raad en slechts 1 SP-verkozene kwam er via een kartel. In Koekelberg kwam 1 SP'er in de raad via een tweetalige lijst met verschillende andere partijen. Bij de verkiezingen van 1994 werden 13 Vlaamse socialisten op de tweetalige lijsten gekozen en 4 in samenwerking met één of meerdere Vlaamse partijen. De SP kwam toen niet meer alleen op: M. VANDENBUSSCHE, R. BAETEN, *De Brusselse Vlamingen in de gemeenteraadsverkiezingen van 1994*, Brussels Studiecentrum Lydia De Pauw-Deveen, onderzoeksrapport, 2 dln, 1994.
- (23) In Schaarbeek werd in 1988 een alliantie van progressieve krachten opgericht, namelijk het Initiative pour le Développement de Schaarbeek (IDS). Voor de verkiezingen van 1994 trad de SP toe tot deze kandidatenlijst. Deze lijst behaalde 2 zetels in de gemeenteraad, doch geen enkele voor een SP-kandidaat. In Koekelberg werd Robert Delathouwer opnieuw via de lijst van de liberale burgemeester Jacques Pivin verkozen.
- (24) Deze grafieken geven de stemmenpercentages van de socialistische kandidatenlijsten weer. Tot aan de verkiezingen van 1970 geeft dit weinig methodologische moeilijkheden. Vanaf 1970 werden de resultaten van de Nederlandstalige, Franstalige en tweetalige socialistische lijsten samengeteld. De uitslagen van de socialistische kandidaten op kartellijsten werden voor deze bewerking terzijde gelaten. Enkel de resultaten van die lijsten waar de socialistische aanwezigheid als dominant kan worden aangewezen, werden via extrapolatie in deze tabel opgenomen.